

AKADEMIK ČSAV A SAV JOZEF VAŠÁTKO, LAUREÁT ŠTÁTNEJ CENY, ŠEŠTĎESIATROČNÝ

V týchto dňoch sa dožíva akademik ČSAV a SAV Jozef Vašátko šesťdesiat rokov svojho života plného úspešnej práce. Je nám milou povinnosťou spomenúť niekoľkými slovami toto význačné jubileum.

Narodil sa 16. januára 1897 v Žďari na Morave. Strednú školu skončil r. 1915. Vojna, ktorej útrapy sám prežil, prerušila jeho štúdiá. V povojnových rokoch študuje chémiu na Českej vysokej škole technickej v Brne. Po úspešnom ukončení štúdia r. 1923 začína svoju vysokoškolskú a bádateľskú činnosť po boku prof. inž. Aleša Linsbauera ako asistent Ústavu chemickej technológie cukrovarníckej a uhľohydrátov na Vysokej škole technickej v Brne.

Už vo svojich prvých vedeckých prácach, v ktorých sa zaoberá problematikou adsorpčných javov, najmä styku sacharózy s adsorpčným uhlím, pre-

javil veľké porozumenie pre exaktnú vedeckú prácu a pre aplikáciu teoretických poznatkov v praxi. Tieto štúdie sa stali jadrom jeho dizertačnej práce. Po jej obhajobe dosiahol r. 1926 hodnosť doktora technických vied.

Už táto prvá práca vyvolala značný ohlas v zahraničí a mala vplyv na jeho ďalšiu činnosť. V tomto čase vychádza aj životné dielo prof. inž. A. Linsbauera, na ktorom mal Vašátko významnú účasť. Nadväzuje úzku spoluprácu s priemyslom, s Brnenskou výskumnou stanicou cukrovarníckou a neskoršie sa stáva jej správcom.

Syntéza exaktného bádania, hlbokého preskúmania fundamentálnych zákonov skúmaných javov a ich dôsledná aplikácia v praxi je charakteristická pre celú ďalšiu bádateľskú a pedagogickú činnosť akademika J. Vašátku.

Najlepším dokladom toho je jeho základný výskum chemizmu epurácie repnej šťavy, najmä výskum koagulácie repných proteínov, ku ktorej dochádza prísadou malých kvánt vápna do repnej šťavy. Niekoľkoročnú usilovnú prácu korunuje úspechom — je to nová metóda epurácie repnej šťavy, metóda progresívneho predčerenia. Tieto štúdie, ktoré vyvolali veľký ohlas v odbornej svetovej literatúre, stali sa r. 1934 podkladom jeho habilitácie pre odbor cukrovarníctva a chemickej technológie uhľohydrátov na Českej vysokej škole technickej v Brne.

Bolo by potrebné obsírne hovoriť o teoretickom prínose týchto prác a o národohospodárskom význame zavedenia metódy progresívneho predčerovania do prevádzky. Táto metóda sa rýchlo rozšírila nielen do všetkých európskych krajín, ale aj do zámoria. Progresívne predčerenie nájdeme vo všetkých sovietskych cukrovaroch, kde ho vrele odporúčal najmä prof. P. M. Silin, ďalej v cukrovaroch maďarských, juhoslovanských, nemeckých, dánskych, švédskych, anglických, rakúskych, tureckých, belgických, francúzskych atď. Progresívnemu predčereniu sa dostalo v posledných rokoch ďalšie uznanie. Ako potvrdzujú zprávy zo zahraničia, stáva sa nedeliteľnou, ba základnou súčasťou všetkých novodobých vysokoefektívnych epuračných metód, pri ktorých recirkuluje kalná saturovaná šťava k šťave difúznej.

Osobitnou kapitolou činnosti akademika J. Vašátku je tzv. dotazníková akcia. Spolupracoval už na prvých československých dotazníkoch o priebehu kampane, ktoré rozosielať prof. Linsbauer, a neskoršie viedol samostatne celú dotazníkovú akciu Brnenskej výskumnej stanice cukrovarníckej. Príslušné zprávy publikované v odbornej tlači vzbudzovali takú pozornosť, že sa na akcii dobrovoľne zúčastnili nielen početné cukrovary na Slovensku a v Čechách, ale aj v zahraničí.

V rokoch pred druhou svetovou vojnou oboznámil sa jubilant s prácou v cukrovaroch takmer všetkých európskych krajín, kde si často v celoprevádzkovom meradle overoval výsledky svojej laboratórnej práce. Bohaté skúsenosti v praxi podstatne prispeli k hlbokému poznaniu širokej problema-

tiky celej technológie výroby cukru a boli mu často podnetom k ďalšej bádateľskej práci.

Za druhej svetovej vojny zažil veľa útrap, bol zatknutý a väznený.

Po druhej svetovej vojne r. 1946 odchádza do Bratislavy, kde sa mu ako riadnemu profesorovi Slovenskej vysokej školy technickej dostáva vrelé prijatie a plná podpora ako zo strany vysokej školy, tak zo strany priemyslu. Našiel tu celý rad úprimných spolupracovníkov. I tu zostáva verný svojej zásade, že pre dobrého pedagóga je nevyhnutná požiadavka sústavnej výskumnickej činnosti a úzkej spolupráce s priemyslom. Zakladá preto pri vysokej škole Výskumný ústav cukrovarnícky a uhľohydrátov, ktorý sa neskoršie stáva súčasťou Chemického ústavu Slovenskej akadémie vied.

Z pera jubilanta vychádza obsiahla monografia *Čistenie repnej štavý*, ktorá je vlastne uceleným súhrnom výsledkov jeho neúnavnej dlhodobej bádateľskej práce a bohatých praktických skúseností. Toto dielo je prvá monografia vo svetovej literatúre tohto druhu, lebo po prvý raz sa stavia epurácia repnej štavý na vedecký základ, vyplývajúci z poznania fyzikálno-chemických procesov a pochodov koloidnej chémie. Za toto vynikajúce dielo bola udelená prof. dr. inž. J. Vašátkovi štátna cena za rok 1951.

Uznaním jeho činnosti bolo menovanie za člena mnohých domácich i zahraničných vedeckých spoločností.

Roku 1952 bol menovaný medzi prvými akademikmi Československej akadémie vied a r. 1953 medzi prvými akademikmi Slovenskej akadémie vied. Súčasne bol zvolený za predsedu Sekcie vied matematických a prírodných SAV a menovaný riaditeľom Chemického ústavu SAV. Roku 1955 mu bola udelená hodnosť doktora chemických vied.

Svoje bohaté skúsenosti odovzdáva so vzácnym porozumením a láskou pedagóga nášmu odbornému dorastu na Slovenskej vysokej škole technickej ako vedúci Katedry uhľohydrátov a potravín. Usiluje sa sústavne o vzájomnú úzku spoluprácu vysokej školy, Chemického ústavu SAV a priemyslu. Od roku 1955 pôsobí aj ako vedúci redaktor Chemických zvestí.

Na Chemickom ústave SAV rozvíja svoju vedeckú činnosť najmä v odbore glycidov a biochémie a rozširuje ju na celú potravinársku chémiu a technológiu. Predovšetkým treba pripomenúť jeho stály záujem v odbore epurácie repnej štavý, v ktorom vytvoril u nás celú vedeckú školu. Dosiahnuté výsledky, najmä experimentálne štúdie v príslušnej elektrochémii vyvolávajú značnú pozornosť v zahraničí. Aj v inom úseku, napr. pri riešení využitia odpadových priemyselných hmôt (cukrovarnícky kal, melasa) dosiahol so svojimi spolupracovníkmi značný praktický úspech. Výsledky svojich prác v základnom výskume prenáša ďalej na výskum aplikovaný a overuje si ich priamo v praxi.

O dosiahnutých výsledkoch prednášal v poslednom čase s úspechom v za-

hraničí: r. 1954 v SSSR, r. 1955 v Maďarsku, vo Švédsku a Dánsku, r. 1956 v Anglicku a Írsku.

Publikačná činnosť akademika J. Vašátka dosahuje vyše sto pôvodných prác. Okrem toho mu bolo udelených viac patentov na výrobné procesy u nás i v zahraničí. Jeho práce mu získali meno svetového vedca.

Veľká obľuba, ktorej sa akademik J. Vašátka teší u svojich priateľov a spolupracovníkov v Slovenskej akadémii vied, na Chemickom ústave SAV a na Vysokej škole, u študentov, ako aj u celej chemickej verejnosti, je najlepším dôkazom jeho ušľachtilého charakteru. Má hlboké porozumenie pre všetky potreby a ťažkosti svojich spolupracovníkov, ktorí nájdu u neho nielen odbornú radu, ale aj podporu vo svojich denných starostiach.

Menom všetkých chemikov želáme akademikovi J. Vašátkovi do ďalšej desiatky rokov veľa a veľa pracovných úspechov, aby ešte dlhé roky zostal taký plný životného elánu a sviežeho zdravia ako vo svojej šesťdesiatke.

Spolupracovníci Chemického ústavu Slovenskej akadémie vied

Spolupracovníci Katedry uhľohydrátov a potravín Slovenskej vysokej školy technickej

Československá spoločnosť chemická pri ČSAV, Slovenská skupina pri SAV

Redakčná rada Chemických zvestí